

הזכות למים

המים אינם מצרך ככל המצרכים, אלא משאב שבלעדיו אין חיים. הזכות למים היא זכות יסוד הנגזרת מהזכות לחיים, מהזכות לכבוד ומהזכות לבריאות. אך מדיניות הממשלה בישראל אינה משקפת את ההכרה הזו, ונוהגת במים כבמוצר צריכה.

הרפורמה במשק המים נכנסה לתוקפה בשנת 2010, ובמסגרתה נקבע כי מחירי המים בישראל ישקפו את מלוא העלויות הנדרשות לאספקתם, וכי הסבסוד הממשלתי יבוטל. בעקבות החלטה זו עלו מאוד מחירי המים לצרכן הפרטי. מאז נכנסה הרפורמה לתוקף עלו תעריפי המים לצרכנים בעשרות אחוזים,³⁴¹ אך לא נקבעו להם כל סייגים או הנחות, וגם לא נקבע כל מנגנון להפחתת חובות של צרכנים שמתקשים לעמוד בהם.³⁴² תאגידי המים החדשים שמספקים את המים לצרכנים אינם מורשים על פי החוק לתת הנחות גם כאשר ברור שהצרכן לא יוכל לעמוד בתשלום עקב מצבו החברתי-כלכלי. המצוקה חוצה אוכלוסיות וגילים ופוגעת גם במשפחות וביחידים ממעמד הביניים. היא קשה במיוחד לאלה שהכנסתם נמוכה, לקשישים ולאנשים עם מוגבלויות.

מפניות שהגיעו לאגודה לזכויות האזרח מרחבי הארץ עולה כי פעמים רבות תאגידי המים אינם מתחשבים במצבם הסוציאלי החריג של צרכנים המתקשים לשלם את חשבונות המים, ומנתקים את אספקת המים לבתיהם. הם גם לא מאפשרים להם להשיג על כך או לפרוס את התשלומים.³⁴³ גישה זו נוגדת את הנוהל "הפעלת הסמכות לנתק מים" של משרד הפנים משנת 2004. הנוהל קובע, בין השאר, כי אפשר לנתק את המים רק בתנאי שלא התקבלה חוות דעת של אגף הרווחה על מצוקה חריגה של התושב, וכי יש להגיע להסדר תשלומים עם צרכן שאינו מסוגל לשלם את חובו.³⁴⁴ מתברר אפוא שרשת הביטחון שהעניקה המדינה לתושבים – בסבסוד מחירי המים, בהנחות, בפריסת חובות, באיסור של ניתוק ממושך ועוד – בוטלה.

מבקר המדינה מתח ביקורת חריפה על מדיניות הממשלה בתחום המים בדוח האחרון שלו, שפורסם באוקטובר 2012.³⁴⁵ בין השאר המבקר קובע כי בתהליך קביעת תעריפי המים לצרכן הפרטי נפלו ליקויים קשים, וכי המחירים שהוא משלם אינם מייצגים את עלויות המים לאשורן, משום שהוסיפו עליהן עלויות נלוות שלא מממן העניין. המבקר ביקר בחריפות גם את היחס לאוכלוסיות מעוטות אמצעים, וקבע: "ראוי כי משרד האוצר ומשרד האנרגיה והמים, בשיתוף רשות המים והמוסד לביטוח לאומי, יבצעו עבודת מטה מעמיקה שתבחן את הצרכים של האוכלוסיות החלשות והדרכים לסייע להן, נוסף על אוכלוסיית הנכים ובעלי המוגבלויות, ויביאו את מסקנותיה לדין בממשלה."

³⁴¹ מבקר המדינה, **דוח ביקורת שנתי 63א'**, אוקטובר 2012, <http://tinyurl.com/bopbylx>, עמ' 241-285; על פי הפרסומים מתוכנת העלאת נוספת של התעריפים בתחילת 2013. ראו למשל: יפעת פרייז, **מרכז השלטון המקומי לבג"ץ: למנוע את העלאת מחירי המים**, גלובס, 11.11.2012, <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000797281>.

³⁴² לסקירה על הפרטת משק המים ראו: **בין מימוש לייבוש: שיטות ממשלות ישראל לצמצום השירותים החברתיים**, ה"ש 115 לעיל, עמ' 70-71.

³⁴³ דוגמאות למדיניות הניתוקים של התאגידיים ראו בפניית האגודה לזכויות האזרח לוועדת פניות הציבור של הכנסת, נובמבר 2011, <http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2011/11/water141111.pdf>.

³⁴⁴ יש לציין כי תאגידיים בודדים מקפידים לקיים את הוראות הנוהל או שהחליטו שלא לנתק צרכנים ממים.
³⁴⁵ **דוח ביקורת שנתי 63א'**, ה"ש 341 לעיל.

במרס 2012 הודיע משרד האוצר לוועדת הכספים כי יקציב כ-42 מיליון ש"ח להגדלת מכסת המים לאנשים עם מוגבלות בלבד.³⁴⁶ ואכן, ביוני 2012 פרסמה רשות המים הודעה על הכפלת מכסת המים בתעריף הבסיסי לרשימה מוגבלת של זכאים.³⁴⁷ אולם לא נקבעו הנחות לאוכלוסיות נזקקות אחרות, וכמו כן לפי שעה הוקצה לעניין רק סכום קצוב, ואין ערובה לכך שגם בעתיד יינתנו ההנחות.³⁴⁸

בד בבד דחתה הממשלה הצעת חוק שביקשה לעגן הנחות בתעריפי המים עבור מעוטי יכולת.³⁴⁹ בהצעת החוק, שניסחה האגודה לזכויות האזרח, הוצע לקבוע תעריף מופחת למקבלי קצבאות, לאנשים שהכנסותיהם נמוכות ולאנשים שנזקקים לכמות גדולה של מים בשל מצב בריאותם. את ההצעה קידמו חברי הכנסת דב חנין, דוד אזולאי, אילן גילאון ואחרים, ואולם ביוני 2012 דחתה אותה ועדת השרים לענייני חקיקה.

רשות המים פרסמה בשנה האחרונה טיוטות אחדות של כללים לתאגידי המים בעניין ניתוק או צמצום של שירותי המים.³⁵⁰ במהלך ניסוח הכללים הוכנסו בהם כמה שיפורים משמעותיים, ובהם: הגברת חובת ההתראה; הגדלת סכום החוב המזערי; התחשבות במצב הכלכלי והרפואי ובצריכת מים לפני ההחלטה על ניתוק; אפשרות השגה על החלטת ניתוק; וקביעת כללים למועד הניתוק ולחיבור המים מחדש. ואולם בנוסח שאושר במועצת הרשות ביוני 2012 והמובא בימים אלה לדיון ולהצבעה בכנסת יש כמה בעיות וקשיים,³⁵¹ הנובעים – בראש ובראשונה – מאי-ההכרה בזכות למים כזכות יסוד.

העברת הסמכות לספק שירותים ומצרכים מרשויות המדינה לתאגידי אינה פוטרת את המדינה מאחריותה להבטיח שלכלל הציבור תהיה נגישות אליהם. נהפוך הוא, מהלך זה – מטבעו – מגביר דווקא את חובתה להבטיח שהתאגידיים לא יפרו את הנגישות של הציבור לשירותים. לכן ראוי כי החלטות הנוגעות לצמצום אספקת המים, לקביעה מי זכאי למעמד של צרכן מעוט יכולת ולהסדרי תשלומים וגבייה יוותרו בידי רשויות ציבוריות כגון הרשות המקומית – הגוף הציבורי האמון על רווחת התושב.

טיוטת הכללים שמציעה רשות המים אינה עונה על דרישה זו. יתר על כן, היא מעוררת עוד קשיים ובעיות, והעיקריים שבהם:

- יש אפשרות לנתק את המים לבעל חוב לזמן לא מוגבל, ובלי להותיר ולו כמות מזערית של מים הדרושה לאדם לקיומו.

³⁴⁶ דוח ביקורת שנתי 63א', ה"ש 341 לעיל.

³⁴⁷ הטבות לאוכלוסיות מיוחדות, הודעה באתר רשות המים,

<http://www.water.gov.il/HEBREW/MOREINFORMATION/Pages/disabled.aspx>

³⁴⁸ דוח ביקורת שנתי 63א', ה"ש 341 לעיל.

³⁴⁹ הצעת חוק המים (תיקון - הנחות לאוכלוסיות זכאיות), התשע"ב-2012,

<http://knesset.gov.il/privatelaw/data/18/4201.rtf>

³⁵⁰ כללי תאגידי מים וביוב (הפסקה או צמצום מתן שירותי מים וביוב), התשע"ב-2012. נוסח טיוטת הכללים

באתר הכנסת: <http://www.knesset.gov.il/committees/heb/material/data/kalkala2012-07-23-06.pdf>

³⁵¹ הערות האגודה לזכויות האזרח לטיוטת הכללים: ינואר 2012 – <http://www.acri.org.il/he/?p=19535>, אפריל

2012 – <http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2012/05/water290412.pdf>

- אמנם טיוטת הכללים קובעת שהמים לא ינותקו אם מנכ"ל התאגיד שוכנע שיש להתחשב במצבו הכלכלי של הצרכן, אולם אין בה אמות מידה להערכת יכולתו הכלכלית של הצרכן, וכך היא מותירה את הסמכות להכרעה זו בידי מנכ"ל התאגיד.

- לא מוטלת שום אחריות על התאגיד לקבוע מי הם הצרכנים מעוטי היכולת: הצרכנים עצמם צריכים לפנות לתאגיד, ולא ברור מתי ואיך הם אמורים לעשות זאת.

- לא נקבעו כללים של הסדרת תשלומים לבעלי חוב על פי יכולתו של הצרכן: לכאורה התאגיד יכול להציע כל הסדר תשלומים שהוא, גם אם הצרכן אינו יכול לעמוד בו, ודי בהפרת ההסדר כדי לנתקו מהמים.

הבטחת הנגישות למים היא חובה ראשונה במעלה המוטלת על המדינה, גם כשאלו מסופקים על ידי תאגיד עירוני. כדי להגן על מימוש הזכות למים כלפי כל אדם בלא אפליה יש לגבות מחירים ריאליים לצרכן הפרטי החסכן. כמו כן, יש לקבוע הנחות ניכרות למעוטי היכולת ולעגן בחוק או בתקנות מכוחו. חשוב לאסור את ניתוק המים לצרכנים, ולאפשר לצמצם את אספקתם לצרכן רק אם סירובו לשלם אינו נובע מקושי כלכלי.